

Doç. Dr. Başak Alpan ile Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceğine Yönelik Söyleşi

Oğuzhan SABUNCU: Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkilerinde önümüzdeki dönemde neler bekliyorsunuz? Pandeminin etkileri, AB'nin gerek ekonomik sorunlarla gerekse iklim kriziyle mücadele etmek için attığı adımlar ilişkilerde ne gibi değişikliklere yol açar? Size göre neler yaşanabilir, ilişkilerin yeniden ilerlemesi için neler yaşanmalı?

Doç. Dr. Başak ALPAN: Türkiye-AB ilişkileri gibi uzun vadeye yayılmış ve çok farklı dinamiklerle ve mekanizmalarla belirlenen bir ilişkide neyin ne olacağını söylemek çok zor. Ama ben hiçbir siyasi aktörün (ne Türkiye'de ne AB'de) tam bir kopuşa yol açacak bir eylemin siyasi yükünü sırtlanmayacağını düşünüyorum. Yani yakın gelecekte tam bir kopuş olmayacak ama hepimizin de gördüğü gibi Türkiye-AB ilişkilerinde adaylık perspektifi neredeyse tamamen kayboldu. Bu hem AB'nin genişleme perspektifinin zayıflamasıyla -ya da sınırlı olmasıyla diyelim- ve son yaşanan Covid-19, Brexit gibi kriz gündemleriyle, hem de Türkiye ile olan ilişkinin

mülteci politikası gibi transaksiyonel ve sektörel konulara indirgenmesiyle yakın ilişkili... Tabii ki kriz demişken Avrupa Birliği'nin gündemini ve önceliklerini oluşturan dijitalleşme ve iklim krizi gibi konular bağlamında da Türkiye ile kurulan ilişkinin sınırlılığını vurgulamak lazım. Örneğin 27. Fasal 'Çevre' açık olan bir Fasal olduğu için elbette ilgili bakanlıklar gereken düzenlemeleri yapıyorlar, Yeşil Mutabakat çerçevesinde de AB ile müzakereler devam ediyor. Ama ben hala çevre konusundaki uyumlanmanın daha çok teknik düzeyde kaldığını ve geniş bir perspektiften değerlendirilmediğini düşünüyorum.

Oğuzhan SABUNCU: Aralık 2020 Avrupa Birliği Liderler Zirvesi'nden hemen önce başlayan yoğun diplomasi trafiği, AB liderlerinin Türkiye'ye yönelik bir yaptırım uygulama kararı almaması üzerine aynı yoğunlukta devam etti ve meşhur 'Sofagate' olayının yaşandığı Komisyon Başkanı Ursula von der Leyen ve Konsey Başkanı Charles Michel'in Ankara ziyaretiyle bir doruk noktasına çıktı. Ancak iki

tarafın tartışılan konular arasındaki çok temel meseleler olan 2016 Mutabakatının uygulanması ve göç konusunda işbirliği dışında pek bir anlaşmaya varamadığı da söylemlerden anlaşılabilir:

Bu noktada sizce bu görüşmeler dizisi iki taraf arasındaki ilişkilerin düzeltilmesinde elle tutulur bir sonuç yaratılmasını sağlar mı?

Doç. Dr. Başak ALPAN: Uzun süredir siyasi kınama mesajlarını saymazsak AB’de bir Türkiye gündemi yoktu. Bu nedenle gerek ikili siyasi zirvelerin gerekse gündemin Türkiye olduğu Konsey zirvelerinin yapılması yeni bir gelişme ve ilişkilerin düzeltilmesi için bir fırsat yaratabilir. Demin de söylediğim gibi ilişkilerin göç gibi teknik konulara hapsolmesi Türkiye’nin adaylık perspektifini daraltsa da iletişimin sürmesi ve ‘Pozitif Gündem’ gibi ilişkileri canlandırma-

ya yarayan adımların atılmasının her zaman olumlu olduğunu düşünüyorum.

Oğuzhan SABUNCU: AB’nin 2020 yılının ikinci yarısında ve 2021 yılındaki Konsey zirvelerinde Türkiye’ye sunduğu “pozitif gündem” çerçevesinde Gümrük Birliği modernizasyonu, ticaret kolaylığı, üst düzey diyalog mekanizmaları, toplumlar arası bağlantılar ve göç alanında işbirliği gibi teklifler yer alıyor. Bu teklifler, atılması gereken “somut adımlar” düşünüldüğünde yeterli mi?

Doç. Dr. Başak ALPAN: ‘Pozitif Gündem’ ve içerdiği somut adımlar olumlu olsa da yeterli değil, zaten başka bazı dinamikleri düşünmeksizin gerçekçi de değil. Örneğin Gümrük Birliği’nin güncellenmesi, Paris Anlaşması’nı imzalamayan bir Türkiye tarafından nasıl başarıla-

cak? Ya da kamu ihalelerindeki şeffaflık, diğer kurumsal düzenlemeler olmadan nasıl başarılabilecek? Bu nedenle bahsettiğiniz somut adımları, teknik, doldurulması gereken kutucuklar olarak değil daha geniş politik ve hukuki bir dönüşüm süreci olarak görmek gerekiyor.

Oğuzhan SABUNCU: *Birlik, 2016'da imzalanan göç anlaşması dahilinde gündeme gelen vize serbestisinin yürürlüğe girmesi için 6 kriterin yerine getirilmesi konusunda ısrarcı davranıyor. "Pozitif gündem" dahilinde bu konu da AB'nin vereceği bir tavizle masaya yatırılabilir mi? Türkiye'nin tavrını nasıl etkiler?*

Doç. Dr. Başak ALPAN: Avrupa Komisyonu, 72 kriterin 65 tanesinin karşılandığını 4 Mayıs 2016 tarihinde yayımladığı Vize Serbestisi Diyalogu hakkındaki raporu ile onayladı, Aralık 2018'de de Türkiye, AB kriterleriyle uyumlu pasaport basımına uygun

yükümlülüğünü yerine getirdi, yani bu altı kriter meselesi en az 3 yıldır gündemde. Ben Birlik tarafının bu konuda taviz vermeyeceğini, Türkiye tarafının kriterlerin karşılanması için çaba harcayacağını düşünüyorum. Günün sonunda vize serbestisi, seçmen kararını ve politikacıların algılanmasını birebir etkileyen bir unsur. Ben böylesi bir manevranın siyasi irade tarafından muhakkak önemsenmediğini ve bu bağlamda bürokratik sürecin de ivme kazanacağını düşünüyorum.

Oğuzhan SABUNCU: *İki taraf arasındaki "samimiyet eksikliği" sorununun birçok kaynağı olduğu aşikâr. Bu sorunu çözmek için üst düzey diyalogun yoğunlaştırılması ve toplumlararası hareketliliğin/temasın artırılmasının bir yararı olur mu, yoksa temel sorun siyasi liderlerin birbirine karşı duyduğu samimiyet eksikliğinden mi kaynaklanıyor?*

Doç. Dr. Başak ALPAN: Türkiye'deki Avrupa söylemlerine bakarsanız devamlılığı en tutarlı olan söylem 19. yüzyıldan beri 'çifte standart' söylemidir. Bu, Birlik açısından böyle değil, Birlik, Türkiye'ye bakışını ve 'samimiyet eksikliği' vurgusunu zaman zaman yapıyor. Böylesi sürekli olduğu bir algı, aktörlere bağlı değişmekten çok yapısal bir soruna işaret eder. Ben 'Pozitif Gündem'in vurgularından olan insani etkileşimi ve hareketliliği çok önemsiyorum ve toplumlara olumlu yönde etkisi olacağını düşünüyorum. Ama bence etkileşim ne kadar çok olursa olsun bu 'samimiyet eksikliği' vurgusu hep olacak, çünkü siyasi gündeme tahvil edilmesi kolay bir kavram. Aslolan, haklar ve özgürlükler bağlamında gereken dönüşümü sağlayıp müzakere sürecini sürdürmek. Türkiye bunu gerçekleştirebilirse böyle olumlu bir tabloda "samimiyet eksikliği" olsa olsa arada bir liderler tarafından kullanılan bir serzeniş cümlesi olur.

Oğuzhan SABUNCU: Türkiye'nin AB ile ilişkilerini düzeltme yolundaki en önemli aşamalardan biri, sıklıkla tekrarlanan hukuk ve ekonomi reformları olarak öne çıkıyor. Bu doğrultuda Türkiye, yeni bir İnsan Hakları Eylem Planı ve Hazine ve Maliye Bakanı'nın "Takvimini hazırladık" dediği ekonomik reform gibi çeşitli adımlar atacağını açıkladı. Bu adımlar AB tarafından yeterli bulunur mu? Bulunmazsa sizce ne gibi adımlar atılmalı? Bu alanda da daha önce bahsettiğimiz "samimiyet eksikliği" bir sorun teşkil eder mi?

Doç. Dr. Başak ALPAN: Şimdi bir kere İnsan Hakları Eylem Planı'nı ve Ekonomik Reform'u ayrı ayrı düşünmek lazım. Türkiye'de zaten adaylık öncesi iyi kötü işleyen bir pazar ekonomisi vardı, bu nedenle Türkiye Kopenhag Kriterleri'nden ekonomik olanlarını kolaylıkla yerine getirdi. Başından beri Türkiye'nin en büyük sorunu siyasi kriterlerle yani insan hakları alanındaki ihlallerle ilgili oldu. Bu bağlamda, İnsan Hakları Eylem Planı'nın hayata geçirilmesi ve şeffaf bir şekilde uygulanması daha zorlu bir süreç anlamına geliyor. İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı alındığı, Türkiye'nin Freedom House tarafından 'özgür olmayan ülke' kategorisinde değerlendirildiği bir ortamda, Plan'ın gerçekten devreye sokulması ve uygulanmasının hayati önemi daha iyi anlaşılıyor.

Oğuzhan SABUNCU: Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yönelik davranışlarını iki taraf arasındaki jeopolitik konulardan kaynaklanan (Kıbrıs sorunu, Doğu Akdeniz, Ermenistan-Azerbaycan geriliminde ve Libya'da Türkiye'nin rolü vs.) gerginlikler çok büyük ölçüde şekillendiriyor. Joe Biden başkanlığındaki ABD ise Donald Trump dönemine kıyasla AB'yle çok daha sıkı işbirliği içinde hareket edeceğini demeçleri ve hareketleriyle çok net bir şekilde göstermiş durumda. Bu işbirliğinin, özellikle pandemi krizinin yavaş yavaş hafiflemesiyle birlikte, Türkiye-AB ilişkilerini etkisi ne olabilir?

Doç. Dr. Başak ALPAN: Biden yönetiminin Trump yönetimine kıyasla çok taraflı bir dış politika uygulayaca-

ğı açık. Bunun Türkiye-AB ilişkilerine yansımaları da elbette olacaktır. Daha Biden yönetimi iş başına gelmeden etkisi oldu hatta- Aralık 2020 AB zirvesinde Doğu Akdeniz konusunda Türkiye'ye yaptırım uygulanmamasının bir sebebi de Birliğin Biden yönetiminin Türkiye konusunda nasıl bir yol izleyeceğini görmek istemesiydi. Biden yönetiminin Türkiye-AB ilişkilerine bir etkisi bu çok taraflılığa dönüş olacaktır. Bir diğer konu da Biden yönetiminin AB üyesi olmayan NATO üyeleriyle ilişkiyi önemsemesi gibi gözüküyor. Amerika'nın Norveç, Birleşik Krallık ve Türkiye gibi NATO üyeleriyle ilişkisini arttırmaya yönelik çabaları, az önce bahsettiğim çok taraflılığın dış politikada bir diğer yansımaları olarak görülebilir.

Oğuzhan SABUNCU: Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB üye

ülkesi olması ve Birliğin birçok yetkilisi ve üye ülke liderlerinin Yunanistan ve GKRY ile dayanışma içinde olduklarını sıkça dile getirmiş olması, Türkiye cephesinden "AB'nin krize objektif yaklaşmayacağı" eleştirilerini doğuruyor. AB, Türkiye ve krizin tarafı olan diğer ülkeler arasındaki sorunları gidermek için eleştirilere rağmen tarafsız bir "ara bulucu" rolü oynayabilir mi?

Doç. Dr. Başak ALPAN: AB, Kıbrıs sorunu çözülmeden Kıbrıs'ı üye olarak alarak bu krizde çok başarılı bir sınav vermeyeceğini yıllar önce gösterdi. AB Kıbrıs sorununa objektif yaklaşamaz, zaten artık kendi açısından bunu yapmak için bir sebebi de yok, bir tarafta iki üye ülke (Yunanistan ve Kıbrıs) ve diğer tarafta müzakere süreci çok da iyi gitmeyen bir aday ülkeden (Türkiye) bahsediyoruz. Ben Kıbrıs müzakerelerinin tekrar canlanmasını önemsiyorum, ama AB'nin bu konuda herhangi çarpıcı ya da kayda değer bir etkisi olacağını düşünmüyorum.

Oğuzhan SABUNCU: Stratejik partnerlik/imtiyazlı partnerlik" gibi Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine alternatif birçok model uzun süredir AB-Türkiye ilişkilerinin gündeminde yer alıyor. İki taraf arasındaki ilişkilerin içinde bulunduğu bu zor süreçte son olarak Brexit sonrası Birleşik Krallık-AB Anlaşması'nın, Türkiye-AB ilişkilerine model olabileceği de tartışılmaya başlandı. İki taraf adına mevcut mekanizmalar (örn. Gümrük Birliği) ve sonu belli olmayan üyelik müzakereleri üzerinden yürüyen bir ilişki modeli mi

daha avantajlı, yoksa "imtiyazlı partnerlik" veya Brexit Anlaşması modeli üzerinden kurulacak yeni bir model mi?

Doç. Dr. Başak ALPAN: 'İmtiyazlı Partnerlik' kavramı, ortaya atıldığı günden beri Türkiye kamuoyunun tüylerini diken diken eden bir konu, neredeyse kırmızı çizgi. Özgehan Şenyuva'yla Brexit'in Türkiye'de elitler, kamuoyu ve basın tarafından nasıl algılandığını anlamaya çalıştığımız araştırma, yenilerde Palgrave Yayınevi tarafından yayınlandı. Bu araştırma, Brexit sürecinin 'imtiyazlı ortaklık' ya da adaylıktan başka bir ilişki biçiminin Türkiye kamuoyunda eskisi kadar korku ile karşılanmadığını gösterdi. Yani nasıl ki AB, adına anayasa demeden Lizbon anlaşması gibi iddialı neredeyse bir anayasa hükmünde olan bir metni yasalaştırdı, Türkiye de zaten hali hazırda adına 'imtiyazlı ortaklık' demese de böyle transaksyonel bir ilişki yürütüyor AB ile, örneğin göç konusunda. Ama ben son tahlilde, adına 'imtiyazlı ortaklık' densin denmesin, Türkiye-AB ilişkilerinin tam üyelik sürecinden soyutlanmış bir modele oturmasını doğru bulmuyorum.

Oğuzhan SABUNCU: *Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin üyelik müzakere süreçleri devam eden ve komşu ülkelerle ilişkilerini yeniden birtakım normlar çerçevesine oturtabilmesi için önemli bir fırsat teşkil edebilir mi? Böyle bir durumda "Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması"ndan etkileneneği düşünülen Türkiye'nin neler yapması gerekir?*

Doç. Dr. Başak ALPAN: Demin de söyledim, ben Yeşil Mutabakatın hala bütünselliği içinde Türkiye'de anlaşılmadığını düşünüyorum. Ya da en azından kamuoyunda bu şekliyle tartışılmıyor. Gerek Ekonomi Bakanlığı gerekse Çevre ve Şehircilik Bakanlığı sürecin teknik müzakeresini gayet ustalıkla sürdürüyor, ama Mutabakatın hayata geçirilmesi için ciddi bir siyasi irade de gerekiyor. Örneğin Türkiye gibi elektriğin çok pahalı olduğu, yani enerjinin şirketler açısından oldukça karlı bir alan olduğu bir ülkede, iktidar bu şirketleri karlarının düşmesi pahasına yenilenebilir enerjiye ikna edebilecek mi?

Oğuzhan SABUNCU: *Yeşil Mutabakat, etkileyeceği birçok alan hesaba katılırsa, ilerleyen dönemde üyelik müzakerelerini yeniden harekete geçiren bir "dışarıdan entegrasyon" alanına dönüşebilir mi?*

Doç. Dr. Başak ALPAN: Mümkündür, ama dediğim gibi çevre meselesinin bizde uyandırdığı hoş algıya karşılık gelecek kadar kolay bir alan değil çevre.

Oğuzhan SABUNCU: *Avrupa siyaseti için önemli bir dönüm noktası olan Almanya federal seçimleri yaklaşıyor ve seçimlerin kıran kırana geçeceği yayınlanan anketlerden çok net bir şekilde anlaşılabilir. Angela Merkel'in yerine CDU'nun başına gelen, çeşitli çevrelerce "Türk dostu" olarak adlandırılan ve eyaletindeki göçmen topluluklarla sıkı ilişkileri olduğu bilinen Armin Laschet'in Merkel'in*

ardından Şansölye seçilmesi, AB-Türkiye ilişkilerini ne ölçüde etkileyebilir? Laschet, Merkel'in son dönemde AB-Türkiye hattında yaşanan gerginlikleri yatıştırıcı rolünü devam ettirmeyi tercih eder mi? Laschet'in CDU/CSU Birliği'nin başında olduğu bir koalisyon hükümeti yerine anketlerde keskin bir çıkış sergileyen Yeşiller'in en büyük parti olduğu ve Şansölye adayları Annalena Baerbock'un başında bulunduğu bir koalisyonun Türkiye'ye yönelik tutumu nasıl olabilir?

Doç. Dr. Başak ALPAN: Almanya'nın başında bulunan liderin Türkiye-AB ilişkilerini önemli derecede etkileyeceği çok açık. Ama Laschet de Baerbock de Almanya'nın lideri olacak ve öncelikleri elbette Almanya'nın kendi iç siyasi süreçleri olacak. Laschet'in Türk dostu olarak temsil edilmesinin en büyük sebebi temsil ettiği Kuzey Ren-Vestfalya Eyaleti'ndeki Türkiyeli göçmen toplumuyla iyi ilişkiler kurmuş olması ve Türkiye-AB ilişkilerine liberal ve hak temelli bir yaklaşım sergilemesi, yani Laschet Şansölye olursa Türkiye'nin üyelik perspektifinin savunucusu olacağını bir garantisi yok. Laschet, göç konusunda Merkel'in proaktif tutumunu desteklediği için liderliği durumunda göç meselesi, tekrar başlıca gündem maddesi olabilir. Baerbock ise Putin gibi liderlerin otoriter eğilimlerini açıkça eleştiren ve bunu sorunsallaştıran bir aday. Baerbock'un Almanya Şansölyesi olduğu bir AB'nin Türkiye'ye yaklaşımında değerler ve hukukun üstünlüğü daha ön planda olabilir.

Oğuzhan SABUNCU: Laschet veya Baerbock'un Şansölyesi olduğu bir Almanya'nın AB içindeki konumunda ne gibi değişiklikler olabilir? Bilindiği üzere Laschet, AB bütünleşmesine Merkel'den daha sıcak bakarken Baerbock'un özellikle çevre, ekonomi ve güvenlik ve savunma konularında Merkel hükümetine göre bir hayli farklı bir tutumu var. Bu kişilerin AB'ye etkisi nasıl olur?

Doç. Dr. Başak ALPAN: Laschet'in AB ajandasını Merkel'den daha fazla önemseyeceğini düşünüyorum. Merkel ne kadar istikrarlı ve kriz yönetiminde başarılı bir lider olsa da Avrupa tarihinin en AB dostu lideri değildi. Laschet, CDU seçmeni arasında popülaritesini arttırmak için Avrupa dostu yönünü ortaya çıkarabilir ve daha AB yanlısı bir politika izleyebilir. Baerbock ise AB'nin ortak savunma politikasını ve NATO'yu oldukça önemseydiğinin sinyallerini veriyor. Bu nedenle iç siyasette daha ortanın solu bir söylem kullanacak olsa da Baerbock'un liderliğinde Almanya'nın daha aktif bir dış politika sürdüreceğini düşünüyorum. Bu da ister istemez daha aktif bir AB dış politikası anlamına gelecektir.

Oğuzhan SABUNCU: Değerli Hocam, kıymetli vaktinizi ayırarak değerli görüşlerinizi bizlerle paylaştığınız için EURO-Politika dergisi adına teşekkür ederiz.